

AKCENATSKE INOVACIJE MEĐU JEDNOSLOŽNIM
PROMJENLJIVIM RIJEČIMA U NOVOM
PRAVOPISNOM RJEČNIKU

Kad je Pravopisna komisija zaključila da rječnik uz novi Pravopis treba da bude akcentuiran, nužno su se nametnula dva pitanja: 1. da li dati potpun rječnik našega jezika ili unijeti samo pravopisno zanimljive riječi (u kojima je jat, u kojima je problem *č* i *ć* odn. *dž* i *đ* itd.) i 2. koju akcentuaciju uzeti kao kanon, jer se protiv Vukove akcentuacije, odnosno protiv njezine kodifikacije kako ju je uredio Daničić, javlja stanovita opozicija, barem u nekim njezinim postavkama. Nakon mnogih diskusija primljeno je u pogledu prvog pitanja rješenje da uz Pravopis treba dati samo pravopisni rječnik, ali s akcentima na svim riječima, a drugo je pitanje riješeno tako da se Vukova odnosno Daničićeva akcentuacija uzme kao prvotna i pravilnija i stavi u rječniku na prvo mjesto, ali da se unesu i nove akcenatske pojave koje odgovaraju ustaljenim pravilima četveroakcenatskog novoštokavskog sistema, a proširene su na velikim jezičnim područjima.

Iako bi se i jedno i drugo rješenje moglo podvrgnuti opravdanoj kritici, jer su prema prvom uklonjene iz predložene građe mnoge vrijedne i potrebne riječi koje su raniji pravopisni rječnici (Belić, Boranić) donosili, a prema drugom unesene u rječnik mnoge, često i nepotrebne dublete (pa i triplete), ta bi kritika u ovom času bila jalova, jer ima i prećih potreba. Jednom od takvih potreba smatram analizu inovacija i dubleta koje su u mnogim slučajevima zahvatile i dublje u jezik nego se to obično misli, a kako već dugo nemamo jednog instruktivnog priručnika za akcentologiju, želio bih se okoristiti tom prilikom da čitaocima dadem i pregled naše akcenatske problematike uopće.

Polazeći od Daničićevih akcenatskih studija, objavljenih prije više od sto godina, a ponovno izdanih pod naslovom Srpski akcenti u posebnim izdanjima Srpske akademije (Beograd 1925), i to u redakciji Milana Rešetarara (s nekim njegovim ispravcima), osvrtat ću se u velikom broju primjera i na Rešetarovu studiju Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten (Wien 1900) koju ću citirati *Betonung*, zatim na

Maretićevu Gramatiku i stilistiku (II izdanje, Zagreb 1931) koju ću citirati *Gram.*, na školske gramatike, poimence na Gramatiku hrvatskoga ili srpskog jezika (II izdanje, Zagreb 1954, koju su napisali Ivan Brabec, Mate Hraste i Sreten Živković; citirat ću *BHŽ*) i Gramatiku srpskohrvatskog jezika za više razrede gimnazije Mihajla Stevanovića (Beograd 1951), a kojiput i na Benešićevo djelo Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego (Warszawa 1939). Od starijih ću rječnika imati, dakako, pri ruci Vukov, pa Rječnik Jugoslavenske akademije (cit. *ARJ*) i Rječnik Broza i Ivekovića (cit. *BIRj*), a od novijih Rečnik srpsko-hrvatskoga i nemačkoga jezika Ristića i Kangrga (Beograd 1928), Hrvatsko-poljski rječnik Julija Benešića (Zagreb 1948) i novi rječnik Srpske akademije nauka od A do Bogoljub (ostali noviji rječnici izrađeni su svi na temelju Ristić-Kangrgina i Benešićeva, pa ih nije potrebno citirati). Od pravopisnih priručnika uzimam u obzir Boranićev (Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb 1951) i Belićev (Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika, Beograd 1950), od kojih je osobito ovaj drugi dragocjen, jer je akcentuiran. Ostale manje standardne priručnike spominjat ću na mjestima gdje ih upotrijebim.

Kako je građa za ovaj posao veoma opsežna, namislio sam je obraditi u nekoliko članaka, i to tako da najprije obrađim jednosložne promjenljive riječi (imenice, pridjeve, zamjenice i brojeve), zatim dvosložne, pa trosložne itd., a posebno da zahvatim glagole i priloge, pogotovo ove posljednje, jer je o njihovoj akcentuaciji vrlo malo pisano. U ovom članku, kako se vidi i iz naslova, obrađujem jednosložne promjenljive riječi (promjenljivice, veli se u Gramatičkoj terminologiji, Beograd 1932), i to ponajprije

JEDNOSLOŽNE IMENICE MUŠKOGA RODA

1. Tip *rāk* – *rāka* (mn. *rāci*, *rākā*, *rācima*, odn. *rākovi*, *rākōvā*, *rākōvima*) donosi slijedeće inovacije:

a) Prva se tiče lokativa jedn., u kojem padažu već Daničić zapaža da neke imenice ovoga tipa mijenjaju akc. ´ u ` , npr. *rāt*, dat. *rātu*, lok. *rātu*. Daničića je nadopunio Rešetar (Srp. akc. 23) napomenom da se to, kao – uostalom – i kod drugih sličnih slučajeva o kojima će još biti govora, događa samo kod imenica koje znače nešto neživo (*Vläh* – Rumun, lok. *Vlāhu* prema *Vläh* [Stāri] – »neki kraj u Srbiji« – lok. *Vlāhu*). Iako ta promjena u Vukovu rječniku nije zabilježena (nema je za ovu riječ ni Belić u svom Pravopisu), priređivači pravopisnog rječnika primili su Rešetarov stav i postavili razliku: lok. *Vlāhu* (živo) i *Vlāhu* (neživo, npr. ù Stārōm Vlāhu u Srbiji). Imenicama koje s takvom promjenom navodi Daničić (naglašujući »Može biti da ima još koja ovaka reč, ali ja pouzdano ne znam«) dodali su *gnjèv* s lokativom *gnjèvu*, *plāč* s lokativom *plāču*, grad *Präg* s lokativom *Prāgu* i *slūh* s lokativom *slūhu*. Naprotiv je imenica *Křk* ostavljena s nepromijenjenim akcentom, iako školska gramatika (*BHŽ* 46) ima lok. *Křku* (kao i *Křf* – *Křfu*; u *ARj* obje te riječi spadaju u akc. tip *rōb* – *rōba*).

b) Druga inovacija zahvaća imenice kojih nema ni u Daničićevoj ni u Rešetarovoj građi, a to su strane riječi od jednoga sloga kojima se osnova svršava na dva suglasnika. Takve riječi karakterizira npr. imenica *ākt* koja je u pravopisni rječnik ušla samo u takvom obliku, iako je Belić (Pravopis s. v.) bilježi i kao *ākat*. Za takve je riječi važno napomenuti da u gen. mn. umeću nepostojano *a*, te se i u tom padežu (kao, uostalom, i u svim drugim osim nom. jedn.) izjednačuju s tipom *vjētar* – *vjētra*, gen. mn. *vjētārā*, dakle *ākatā*. U čitavoj rječničkoj građi takva je još samo imenica *nērv* – gen. mn. *nērāvā*, a tako bi bilo i *nārd* (vrsta biljke i mirisa od nje) – gen. mn. *nārādā* (kako ima Belić) da je ta riječ ušla u rječnik. Ostale jednosložne riječi sa dva suglasnika na kraju osnove ili tvore gen. množine bez nepostojanoga *a*, npr. *Bāsk* – *Bāski* – *Bāskā*, *Kēlt* – *Kēlti* – *Kēltā*, *Kōpt* – *Kōpti* – *Kōptā*, odn. *ērg* – *ērgi* – *ērgā*, *hērc* – *hērci* – *hērcā* (u fizici), *īnč* – *īnči* – *īnčā*, *kālk* – *kālcī* – *kālkā* (pored *kālkovi*), *vērs* – *vērsi* – *vērsā*, *vōlt* – *vōlti* – *vōltā* (pored *vōlti* po i-deklinaciji), ili imaju samo dugu množinu, kao npr. *fjōrd* – *fjōrdovi*, *frōnt* – *frōntovi*, *spōrt* – *spōrtovi*, pa i *pākt* – *pāktovi*, *pūnkt* – *pūnktovi*, *trākt* – *trāktovi*. Tako i *kvārt* – *kvārtovi* kad ta riječ znači »gradska četvrt«, dok u značenju »četvrtina« glasi *kvārat* i svojim genitivom *kvārta* ulazi u tip *stārac* – *stārca*, a dubletom *kvārta* u tip *vjētar* – *vjētra* (u oba ta tipa ima, dakako, gen. mn. *kvārātā*, kakav bi imala da u spomenutom značenju »gradska četvrt« dolazi u kratkoj množini). Imenica *fākt* upućena je u rječniku na oblik *fākat*, gdje, dakako, imade gen. mn. *fākātā*.

c) Ni Daničić ni Rešetar nisu u svojoj građi imali riječi s diftonzima *au* i *eu* kojih je moderni naš jezik primio u znatnom broju i među imenicama ovoga tipa. To su u ovom rječniku riječi: *āut*, *džāul* (u fizici), *fāul*, *Fāust*, *Glāuk* (pored *Glāuko*), *kāuč*, *klāun*, *krāul* (način plivanja), *Plāut*, *Zēus*. Problem jesu li to jednosložne ili dvosložne imenice (za naš jezik, dakako) očekuje još uvijek svoje rješenje, iako se iz Maretićeva *Zeus-bog*, koje on u svom prijevodu Ilijade i Odiseje uzima na kraju heksametra kao trohej odn. spondej, i iz paralelnog oblika *Zēvs* može barem za tu riječ pretpostavljati da je jednosložna, a isp. i ovaj stih iz prijevoda Odiseje: »I drugog nikakvog vjetra do Nota nē bi i *Eura*« (XII, 326). Kao jednosložne shvaćene su i sve ostale spomenute riječi osim *āut* koja je donesena i sa dubletom *āut*, dakle po našem tipu *jēlen*. Sve ostale riječi nose akc. * na prvom glasu diftonga u kojem i jest sva govorna snaga. Zato iznenaduje akc. u gen. mn. *džāulā* (kao npr. *ākatā*); priličnije bi bilo *džāulā* ili bi (da se vizuelno ne narušava pravilo *vocalis ante vocalem brevis*) za ovakve slučajeve trebalo stvoriti drugi neki znak, jer u nikako nije dugo. (Ovamo ne treba računati imenice *fāun* sa gen. mn. *fāunā* i *fēud* sa gen. mn. *fēūdā*, jer su one dvosložne i kod njih je takvo bilježenje opravdano. Drugo je, dakako, pitanje: kako akcenatski razlikovati *fāun* od *Fāust* ili *fēud* od *Zēus*.)

d) Među imenicama ovoga tipa našlo se dosta dubleta koje su kodificirane kao ravnopravni književni izrazi odn. akcenti. Tako je pored *brōnc* zabilježeno i *brōnca* u žen. rodu; zabilježeno je nadalje *čir* – *čira*

pored Vukova *čir – čira*, ali je prema Vukovu *džin – džina* stavljeno i *džin – džina* (i to u oba značenja: 1. div, zao duh; 2. engl. rakija); dalje imamo uz Vukovo *đul – đula* novije *đul – đula*, a uz starije *gnjêv – gnjêva* dolazi i novije *gnjêv – gnjêva*; uz *grîp* u muškom rodu stoji i *grîpa* u ženskom; Vukovo *âm – âma* (tj. *hâm – háma*) dobilo je dubletu *hâm – hâma*, pored grčkoga *Ksêrks – Ksêrksa* (po ovom tipu) stoji i *Ksêrkso – Ksêrksa*, a tako i latinsko *Kvînt* pored *Kvînto*; dubletno dolazi nadalje *spôl* (Vuk) i *spôl* (očita analogija na *pôl* u istom značenju: *sexus*), *slûh* i *slûh*, *šêf* i *šêf*, *tvôr* i *tvôr* (oboje i kod Vuka) i *zbôr* pored *zbôr* (Vuk).

e) Zanimljive su i akcenatske opozicije:

bâh – bâha (ohol čovjek, naduvenko; praska, lupa) odn. *Bâh – Bâha* (mitol. *Bâko*) prema *bâh – bâha* (poricanje);

bêč – bêča (novac; akc. i *bêč – bêča*) prema *Bêč – Bêča* (glavni grad Austrije);

bêg – bêga (turski velikaš) prema *bêg – bêga* (ek. za ijek. *bîjeg – bîjega*);

dêd – dêda (ek. za ijek. *djêd – djêda*) prema *dêd!* (uzvik);

drâč – drâča (korov) prema *Drâč – Drâča* (grad u Albaniji);

fič – fiča (ptica) prema *fič – fiča* (fićok, mjera za tekućinu);

grâd – grâda (tuča, krupa) prema *grâd – grâda* (1. naselje; 2. stepen, stupanj, lat. *gradus*);

hâk – hâka (plaća, nagrada) prema *hâk – hâka* (dah);

křč – křča (grč) prema *křč – křča* (iskrčena ledina);

Mêh – Mêha (ime iz priče) prema *mêh – mêha* (ek. za ijek. *mîjeh – mîjeha*);

sjêk – sjêka odn. *sêk – sêka* (brvno, balvan) prema *sjêk – sjêka* odn. *sêk – sêka* (opsjek, ograda);

Spîč – Spîča (geogr.) prema *spîč – spîča* (engl. govor);

sřč – sřča (vrsta hrasta) prema *sřč – sřči* (srž).

f) Imamo i dva akcenatska homonima, prvi u istom rodu: *grâh – grâha* (pasulj) prema *Grâh – Grâha* (rimsko prezime koje se govori i *Grâkko*), a drugi raznorodan: *pûč – pûča* (1. bunar; 2. državni udar) prema *pûč – pûči* (sitna rupica na lišću).

2. Tip *rôb – rôba* (*vok. rôbe*, mn. *kônji, kônjâ, kônjima*, odn. *rôbovi, rôbôvâ, rôbovima*), donosi slijedeće inovacije:

a) U prvom redu niz novih riječi, osobito iz stranih jezika, koje se pridružuju Daničićevim riječima, kao što su npr. njemačke *côf – cõfa* odn. *štûc – štûca*, ili turske, kao npr. *krêč – krêča* odn. *tõp – tõpa*. Takve su riječi: *cõl – cõla* (mjera), *čêk – čêka* (u bankarstvu), *džêz – džêza* (muz.), *džîp – džîpa* (vozilo), *fâh – fâha* (struka), *flêk – flêka* (mrlja), *hâdž – hâdža* (hodočašće), *kôh – kôha* (kolač), *lâk – lâka* (pokost), *plêh – plêha* (lim), *stîh – stîha* (kod Belića *stîh – stîha*), *šljêm – šljêma* (kaciga) i ime naroda *Gõt – Gõta* (mn. *Gõti*, gen. *Gõtâ*). Ovamo je ušla i tuđica *čõt – čõta* (kameni brijeg, glavica), kako već bilježi i ARj, iako Daničić u svojim akcenatskim studijama tu riječ – prema Vuku – bilježi kao *čõt – čõta*, a samo lok. *čõtu*.

b) Ovamo je ušla i imenica *dâh – dâha* (pored *dâh – dâha*) koju ARj bilježi samo s ovim drugim akcentom (Vuk je nema, ali isp. kod njega *dâh*, a kod Belića je jedno i drugo). Imenica *dûh – dûha* zabilježena je s pravilnom množinom *dûhovi, dûhōvā, dûhovima* (odn. *dûsi, dûhā, dûsima*) u svom pravom značenju, dok u značenju crkvenog blagdana ima ta množina akc. *Dûhovi, Duhōvā i Dûhōvā*, dat. *Duhòvima i Dùhovima*, očito prema starijem nom. jedn. *dûh*, gen. *dûha* (o inovacijama kao *Dûhōvā, Dùhovima* v. kod tipa *drûg – drûga*).

c) U ovom su tipu akcenatske dublete malobrojne: sprijeda spometo *dâh – dâha* i *dâh – dâha*, imenica *flèk – flèka* koja je zabilježena i u žen. rodu: *flèka – flèkē*, te inovacija *trêm – trêma* koja je ušla pored *trêm – tréma* (*trijem – trijêma*).

d) Kao akcenatske opozicije mogu se zabilježiti:

bjèl – bjèla odn. *bèl – bèla* (vrsta hrasta) prema *bijel – bijèla – bijèlo* (ek. *bèl* ne nego *bèo*);

čèk – čèka (u bankarstvu) prema *ček – čèka* (čekalište u lovu) i *čèk!* (okrnjeno prema *čèkāj!*);

gōč – gōča (hubanj) prema *Gōč – Gōča* (geogr.).

e) Akcenatski homonimi:

čik – čika (opušak) prema *čik* (uzv.) i *lâk – lâka* (pokost) prema *lâk – lâka* (*lâka*) – *lâko* (*lâko*).

3. Tip *bôg – bôga* (mn. *bôzi, bôgā, bôzima*, odn. *bôgovi, bôgōvā, bôgovima*). Kod ovakvih imenica:

a) Danas je već sasvim utvrđeno Daničićevo »rekao bih« za lok. jedn. imenica koje označuju nešto neživo, da u tom padežu mijenjaju akc. ° u ` . To je i označeno uza sve takve imenice, npr. *bôk – bôka*, lok. *bôku, bôr – bôra*, lok. *bôru, gôd – gôda*, lok. *gôdu, mêd – mêda*, lok. *mêdu, rôg – rôga*, lok. *rôgu, zbôj – zbôja*, lok. *zbôju, zbôr – zbôra*, lok. *zbôru* i *zbrôj – zbrôja*, lok. *zbrôju*. To je primijenjeno i na imenicu *Skôj – Skôja*, lok. *Skôju* koja je ušla u ovaj tip. Nije, naprotiv, primijenjeno na riječ *tvôr* (pored *tvôr*) – *tvôra*, jer je ona u rječniku zamišljena samo kao oznaka za životinju, a nije se mislilo na značenje »stvaranje, rad« u kojem bi, dakako, moralo biti npr.: u *zbôru* i *tvôru*.

b) Daničić nije za akc. gen. mn. ovakvih imenica znao reći kakav bi bio »ako se od koje riječi rod. mn. govori«. Rešetar mu je (Srp. akc. 24 ispod crte) primijetio: »U Dubrovniku je od 'rog' gen. pl. sasvim sigurno *rôgā*«, a tako ima i u djelu *Betonung* (str. 64) gdje donosi i primjere *brôdā i pôstā* (dat. *rôzima, brôdima, pôstima*) pored *pôstā* (dat. *pôstima*). To se dvojestvo ogleda i u našoj školskoj gramatici (BHŽ 48) gdje imamo *bôji*, gen. *bôjā* i *rôzi*, gen. *rôgā* (ali dat. ipak samo *bôjima, rôzima*). Od čitave građe ovoga akcenatskog tipa u pravopisnom rječniku

donesena je kratka množina samo od imenice *bôk*, i to s akc. *bôci* (isp. kod Nazora: »Dvije stijene, dva obronka postaše moji boci«, Cvrčak), sa gen. *bókā*. Je li taj presedan pravilan ili nije, treba da pokažu dalja dijalektološka istraživanja, i to na čakavskom i kajkavskom području, jer je u štokavskom govoru gen. kratke množine zaista rijedak.¹

c) U dugoj množini susrećemo se u ovom tipu s (osamljenim) akcentom *rogóvā* u genitivu, odn. s akcentom *rogòvima* u dativu (kao npr. *gradóvā*, *gradòvima*), umjesto očekivanih akcenata *rògōvā*, *rògovima*. Ti su akcenti đubletirani kao *rògōvā* odn. *rògovima*, kako je to učinjeno kod tipa *drûg* – *drûga* i kako je već spomenuto za imenicu *Dûhovi*.

d) Daničić je u ovaj akcenatski tip ubrajao i imenice *dāžd* – *dāžda*, *krāj* – *krāja*, *māh* (pored *māh*) – *māha* (u oba značenja: 1. zamašaj; 2. mahovina, plijesan), *mījeh* (*mēh*) – *mjēha* (*mēha*), *prāh* – *prāha*, *rāj* – *rāja*, *smījeh* (*smēh*) – *smjēha* (*smēha*) i *strāh* – *strāha*. – Za imenice *krāj* i *rāj* Rešetar je (Betonung 63) posumnjao da im je dugi akcent istoga postanja kao i u ostalih imenica ovoga tipa i opravdavao je svoj stav razlikom u akcentu na prijedlogu, npr. *nā brōd*, *ū lēd* prema *nā krāj*, *ū rāj*. Iako pravopisni rječnik ne bilježi tih dviju riječi (tj. *krāj* i *rāj*), potrebno je izraziti slaganje s Rešetarovim stavom, to više što nam je danas poznato da dijalekti u oba slučaja imaju akutske intonacije (*krāj*, *rāj*). Prema tome i *krāj* i *rāj* spadaju zapravo u tip *rāk* – *rāka*, a što imaju u lokativu akc. *krāju* i *rāju*, to ih svrstava među one imenice tipa *rāk* – *rāka* koje tako mijenjaju akcent (*čās* – lok. *čāsu*, *rāt* – lok. *rātu* itd.). Sasvim je sigurno isti slučaj i kod imenice *zmāj* – *zmāja* (naravno osim lokativa), koju imamo u rječniku, a koja se u dijalektima govori s akcentom *zmāj* (prema tome i mn. *zmājēvi*, a ne *zmājēvi*, kako ima Benešić u Gram. 41). Ovome dodajem i imenicu *Gāl* – *Gāla*, mn. *Gāli* – *Gālā* (kao npr. *Rūsi* – *Rūsā*, *Gřci* – *Gřkā*).

Za Vukovo *dāžd* – *dāžda* napomenuo je Rešetar (Srp. akc. 23) da je »u jugozapadnim krajevima (u Dubrovniku itd.) akcenat *dāžd* – *dāžda*«, kako je tu riječ unio u svoj Pravopis i Belić i kako bi ona sigurno ušla i u naš pravopisni rječnik da je uvrštena u nj.

Što se tiče Daničićevih akcenata u riječima *mījeh* (*mēh*) – *mjēha* (*mēha*), *smījeh* (*smēh*) – *smjēha* (*smēha*) i *prāh* – *prāha* odn. *strāh* – *strāha*, priređivači pravopisnog rječnika prihvatili su Rešetarovo gledište da su kod Vuka akcenti zato takvi što ih je on bilježio u krajevima gdje se ne izgovara glas *h*, pa je npr. od pravilnog genitiva *prāa* moralo nastati *prāa*, jer od dva uzastopna vokala prvi nikad nije dug. Kad se

¹ Kad je ova radnja već bila predana uredništvu Filologije, izašlo je novo izdanje Homerove Ilijade i Odiseje (Zagreb 1961) u kojem je prof. Stjepan Ivšić proveo akcentuaciju nekih problematičnih slučajeva. On se odlučio za dat. (lok., instr.) pl. *bōzima*, *dōlima*, kao što se vidi iz primjera: Ljudi podignu ruke i *bōzima* stanu se molit (Ilij. III, 318), odn. Gruzuć petrusin, što raste po *dōlima* vlažnim, i lotos (Ilij. II, 776). To je, dakle, posljednja riječ nauke i valja je, mislim, prihvatiti, prvo, što takve akcente Ivšić sigurno nije stavio bez razloga, a drugo, što se takva akcentuacija opravdano povezuje s akcentuacijom i-deklinacije (tip *kōst*, *kōsti* – dat. pl. *kōstima*), na što se do sada premalo mislilo.

potom počelo pisati *h*, ostao je, dakako, akc. *prâha* (Srp. akc. 23.). Prihvativši ovaj stav, unijeli su u rječnik *mêh* (*mêha*) – lok. *mêhu* odn. *mîjeh* (*mîjeha*) – lok. *mîjêhu*, *smêh* (*smêha*) – lok. *smêhu* odn. *smîjeh* (*smîjeha*) – lok. *smîjêhu* (dubletno: *smêh*, gen. *smêha* odn. *smîjeh*, gen. *smîjeha*), *prâh* (*prâha*) – *prâhu*, *strâh* (*strâha*) – *strâhu*. Kod imenice *mâh* postavljena je razlika: sa gen. *mâha* (što znači: lok. *mâhu*, mn. *mâhovi*) riječ označuje »čin kad se jedanput mahne«, a sa gen. *mâha* (lok. *mâhu*, mn. *mâhovi*) riječ ima značenje »mahovina« (možda bi bilo bolje da je prihvaćeno, za ovo drugo značenje, Belićevo dubletno: *mâh*, gen. *mâha* prema tipu *râk* – *râka*; tako bi u tipu *bôg* – *bôga* ostale – osim *Lâb* – *Lâba* i *tâst* – *tâsta*, kojima bi možda također trebalo revidirati akcente, sve same imenice sa *o* i *e* u osnovi, što je tome tipu glavna karakteristika).

e) Pored sprijeda spomenutih dubleta: *tvôr* – *tvôra* i *tvôr* – *tvôra* valja još navesti i *zbôr* – *zbôra* pored *zbôr* – *zbôra* (lok. vjerojatno *zbôru* u oba slučaja).

f) Kao akcenatske opozicije neka budu navedene ove riječi:

bôr – *bôra* (crnogorično drvo) prema *bôr* – *bôra* (kem. element; rudnik *Bôr* – *Bôra*, lok. *Bôru* nije naveden u rječniku);

gôd – *gôda* (imendan i sl.) prema *gôd* (pril.)

mêd – *mêda* (pčelinji produkt) prema *mêd* – *mêdi* (ek. za ijek. *mjêd* – *mjêdi*).

4. Tip *stôl* – *stôla* (vok. *stôle*, mn. *stôli*, *stôlâ*, *stôlima*, odn. *stôlovi*, *stôlovâ*, *stôlovima*).

a) Inovacija je u ovom tipu akcent vokativa jedn. za koji Daničić samo pretpostavlja da ne bi bio ` kad bi se taj padež od ovih riječi govorio. ARj donosi taj akc. kao *grôme*, pa i u kratkoj množini *grômi*. Takav je akc. u pravopisnom rječniku primijenjen kod imenice *vřh* (*vřše*), a u množini za poetsko *vřsi* koje stvarno dolazi npr. u Kombolovu prijevodu Goetheove *Ifigenije na Tavridi* već u prvom stihu: »U vaše sjene, o nemirni vřsi / Starog i svetog Dijanina gaja / Još i sad stupam s osjećajem jeze...«

b) Daničić nije kod ovoga tipa zabilježio kratke množine, a nemaju je ni gramatike. ARj je daje posredno, bilježeći samo gen. *grômâ*, što nam dakako daje pravo na nom. *grômi*, potreban npr. u Mihanovićevu stihu: »Silni grômi, silni udi« (Horvatska domovina) ili kod Šenoe: »Zamuknuli po zidinah grômi « (Junaci gologlavci).

c) Ovaj (malobrojni) tip inače nema nijedne prinove u riječima, pa prema tome ne možemo govoriti o njegovim akcenatskim dubletama ni o opozicijama. Ima samo jedan akcenatski homonim: imenicu *stôl* (tj. *stôl*) prema broju *stô*.

5. Tip *drûg* – *drûga* (mn. *drûzi*, *drûgā*, *drûzima*, odn. *drûgovi*, *dru-góvā* i *drûgôvā*, dat. *drugòvima* i *drûgovima*) donosi slijedeće inovacije:

a) U lokativu jedn., koji – kako je poznato – ima kod imenica koje označuju nešto neživo akc. ´ prema akc. ˘ kod onih koje označuju nešto živo, npr. *grād* – lok. *grādu* prema *drûg* – lok. *drûgu*, postavljene su neke do sada nezabilježene razlike. Ima naime u ovom tipu nekoliko imenica koje mogu označivati i živo i neživo. To su npr. *bijes*, odn. ek. *bês*, koja riječ može značiti *vrag*, *davo*, ali i *ljutina*, *jar*, *srditost*, nadalje *člân*, koja riječ s jedne strane označuje pripadnika neke zajednice, a s druge dio nekog zakona odn. paragraf. U oba ova slučaja u rječniku stoji: lok. *bijesu* odn. *bêsu* (vragu), ali *bijêsu* odn. *bêsu* (ljutini), pa *člânu* (za živo), ali *člânu* (za neživo). Možda je takvu razliku valjalo postaviti i za imenicu *vrâg* kojoj Rešetar (Betonung 68) za Dubrovnik bilježi lokativ sa akc. ´ »wenigstens gewiss in der Verbindung *po vrâgu*«, jer se tako, barem za ovu frazu, može čuti od dobrih štokavaca, osobito Ličana, kod kojih je uzrečica *Poša' po vrâgu* vrlo česta. Ista je distinkcija postavljena i za prezime *Gnûs*, kojemu je označen lok. *Gnûsu*, prema *gnûs* (pisano malim slovom s pretpostavljenim značenjem *prljavština*), lok. *gnûsu*. Šteta je što to nije označeno i kod riječi *glâd* (lok. *glâdu* [i *glâdi*]), jer je prezime *Glâd* prilično poznato, a dobro je što takva oznaka postoji uz imenicu *hâd* (u značenju *podzemni svijet*, *pakao*), lok. *hâdu* prema *Hâd* (bog podzemlja), lok. *Hâdu*. Što se tiče kolektiva *svijet* odn. *svêt*, koji »gramatički« označuje nešto neživo (ak. *svijet*, *svêt*), mislim da bi imao lok. *svijetu* (*svêtu*) u rečenici npr. *Govornik je zaokružio očima po sakupljenom svijetu* (*svêtu*), tj. narodu (»logički« živo), a *svijetu* (*svêtu*) u rečenici npr. *Pošli smo po svijetu* (*svêtu*), tj. širom zemlje (»logički« neživo) ili *Čitao sam u Svijetu* (časopisu). Ta razlika nije navedena u pravopisnom rječniku, jer još nije dovoljno utvrđena, iako bi se mogla braniti Rešetarovim akcentom lok. *pûku* iz Dubrovnika (Betonung 68), koja bi se opet analogno mogla proširiti razlikom npr. *Govornik je zaokružio očima po sakupljenom pûku*, tj. narodu (»logički« živo), prema: *Služio je vojsku u artiljerijskom pûku*, tj. instituciji (»logički« neživo). Vjerojatno bi se isto tako moglo govoriti i o katoličkom ili pravoslavnom *klêru* (»logički« živo), iako inače strane riječi koje ulaze u ovaj tip primaju naše akcenatske karakteristike (*bâl* – *na bálu*, *ép* – *u épu*, *gôl* – *prema gólu* itd.). Dodajem da se može čuti i: *Čitao sam u Jêžu* (poznatom humorističkom listu).

Promjena akcenta u lokativu jedn. očekivala bi se i od imena mjeseci *jûn* i *jûl*, ali je kod obje te riječi naročito naglašeno: lok. *jûnu*, *jûlu*. Ovdje očito djeluje paralelna forma *jûni*, *jûli* sa stalnim akcentom, jer je od 15. odn. 17. stoljeća otkad se te riječi u našem jeziku pojavljuju u formi bez latinskog nastavka bilo dosta vremena da se prilagode našoj akcentuaciji (na djelovanje osjećaja za imenice koje označuju nešto živo, tj. na činjenicu da oba mjeseca dolaze od vlastitih imena, smatram da ne treba pomišljati).

Kad se govori o akcentu lokativa, valja spomenuti i imenicu *grôt*, za koju Daničić (Srp. akc. 20) piše: »... reč skraćena od *grohot*, može biti da u rečenom padežu zato ne menja akcenta što ga ne menja ni ona od koje je skraćena«. Takvih »skraćenih« riječi ima u ovom tipu još nekoliko, pa iako one nisu ušle u pravopisni rječnik, treba ipak postaviti pitanje njihova akcenta u lokativu. To su *bât* od *bâhat* (ili od dublete *bâhât*), *mâr* od *mûhur* (na koju je riječ upućeno kao na bolju), *sân* od *sâhan* i *šer* od *šêher*. Je li akc. u lok. npr. *bâtu* ili *bátu*, ostaje otvoreno pitanje, iako bi možda lok. *sâtu* od imenice *sât* (tur. *saat*, kod nas primljeno i kao *sâhat*) diktirao drugu soluciju (tj. *bátu*). Za nju vojuje i Skokovo *Grôt* – lok. *Grótu* (isp. Hrvatski dijalektološki zbornik I, 238).

b) Nominativ množine (duge) ima u principu kraćenje akcenta, dakle *drûgovi*, *grâdovi*, *vrâgovi*, *vûkovi* itd. No već je Daničić u Vukovu rječniku našao šest imenica ovoga tipa koje u tom padežu, a prema tome i čitavoj množini (po tipu *dvôr*), imaju akc. kao *válovi* (još *grôzdovi*, *délovi* odn. *dijêlovi*, *prûtovi*, *pûzevi*, *žúljevi*). Sam je dodao još šesnaest imenica za koje je mislio da bi mogle inati takav akc. u množini. To su: *dûb*, *gêm*, *glib*, *jêž*, *klâs*, *lik*, *list*, *mlâz*, *rêd*, *sâd*, *stân*, *trûd*, *ûd*, *vêk* (*vîjek*), *vlât*, *žbûn*. U našim pak rječnicima vlada u tom pitanju prilično šarenilo sa mnogobrojnim dubletnim rješenjima, što se osobito ogleda u Beličevu Pravopisu u kojem nailazimo na ove dublete: *bjêsovi* i *bijêsovi*, *jêževi* i *jéževi*, *kljûnovi* i *kljúnovi*, *krûgovi* i *krúgovi*, *rêdovi* i *rédovi*, *sřpovi* i *sřpovi*, *strûkovi* i *strúkovi*, *svjêtovi* i *svijêtovi*, *šmrkovi* i *šmrkovi*, *znâkovi* i *znákovi*, *ždrâlovi* i *ždrálovi*, *žljêbovi* i *žlijêbovi* (odn. *žlêbovi* i *žlêbovi*). U građi pak, koja je ušla u naš rječnik, prevladavaju akcenti tipa *drûgovi*, pa imamo: *čír* – *čirovi*, *člân* – *člânovi*, *člên* (držak srpa i sl.) – *člênovi*, *čmâr* – *čmârovi*, *čûnj* – *čûnjev*, *čûk* – *čûkovi*, *grâd* – *grâdovi*, *hrêk* (panj) – *hrêkovi*, *knêz* – *knêzovi* (*knêževi*), *liv* – *livovi*, *řt* – *řtovi*, *sliv* – *slivovi*, *smřč* – *smřčevi*, *smûk* – *smûkovi*, *spûst* – *spûstovi* (kod skijanja), *sûd* (posuda) – *sûdovi*, *šêf* – *šêfovi*, *šřrk* – *šřrkovi*, *vlâk* – *vlâkovi*, *vôz* – *vôzovi*, *vrâg* – *vrâgovi*, *vûk* – *vûkovi*, *zbír* – *zbîrovi*, *znâk* – *znâkovi*, *zvřk* – *zvřkovi*, *zvûk* – *zvûkovi*. Po tipu *válovi* dolaze (osim ove riječi) ove (naše) imenice: *čín* – *čínovi*, *čûp* (koliko se može uhvatiti prstima, npr. kose) – *čûpovi*, *čûh* – *čûhovi*, *hâk* (dah) – *hâkovi*, *hlâd* – *hlâdovi*, *hrîb* (brežuljak) – *hrîbovi*, *hûk* – *hûkovi*, *hvât* – *hvâtovi*, *krâk* – *krâkovi*, *lêt* – *lêtovi*, *mâh* (čin kad se jedanput mahne) – *mâhovi*, *pûk* – *pûkovi*, *třg* – *třgovi*, *vlât* – *vlatovi*, *žâl* – *žâlovi*, te sve straue (koje su ušle u rječnik): *bâl* – *bálovi*, *dûr* – *dûrovi*, *fić* (fićok) – *fićevi*, *friz* (u arhitekturi) – *frizovi*, *gól* (u sportu) – *gólovi*, *hâl* (dvorana) – *hâlovi*, *hîr* – *hîrovi*, *kêj* (obala) – *kêjevi*, *mól* (u muzici) – *móllovi*, *plêd* (šal, vuneni ogrtač) – *plêdovi*, *pól* (južni, sjeverni) – *póllovi*, *spič* (govor) – *spičevi*, *sât* – *sâtovi*, *štâb* – *štâbovi*. Dubletna rješenja prihvaćena su kod vrlo malog broja riječi: *čûn* – *čûnovi* i *čûnovi*, *trâk* – *trâkovi* i *trâkovi*, *ždrâl* – *ždrâllovi* i *ždrâllovi*.

Kao što se vidi, u ovom su popisu izostavljene riječi u kojima dolazi jat. To je učinjeno zato što naš novi pravopis uvodi među takve riječi, barem za one koji su do sada pisali Boranićevim pravopisom, važnu novost koja se oslanja na sprijeda iznesene mogućnosti akcenta u množini: *drùgovi* – *válovi*. Kod Boranića tu nije bilo dvojstva, on je poznao samo imenice »s postojanim akcentom«, kao npr. *cvùjet*, gen. *cvùjeta* – mn. *cvùjetovi* i imenice »s nepostojanim akcentom«, kao npr. *lijek*, gen. *lijeka* – mn. *lijekovi*. U novom pravopisu ta formulacija izgleda drugačije. Predviđaju se »dvosložne imenice s kratkosilaznim akcentom u jednini i množini« po tipu *bijes*, gen. *bijesa* – mn. *bjēsovi* i imenice kojima je »akcent u nom. množine kratkouzlazni« po tipu *lijek* (gen. *lijeka*) – mn. *lijekovi*, ali i *vijek* (gen. *vijeka*) – mn. *vijekovi* (pored *vjekovi*), odn. *tijek* (gen. *tijeka*) – mn. (samo) *tijekovi*, po čemu se vidi da se za ovaj drugi slučaj ne uzima u obzir akcent genitiva jednine, kako je to bilo u Boranića. Ta promjena povlači, dakako, i promjenu u načinu pisanja, jer dok se do sada po Boraniću moralo pisati samo mn. *vjekovi*, odsad će biti dopušteno i *vijekovi*. No priređivači rječnika nisu u tom pogledu ipak išli predaleko, nego su – iako je u sprijeda pokazanim Belićevim rješenjima bilo i drugačije – prema dosadašnjem pisanju ostavili ove riječi: *bijeg* – *bjègovi*, *bijelj* – *bjèljevi*, *čijep* – *čjèpovi*, *cvijet* – *cvjètovi*, *hljev* – *hljèvovi*, *plijen* – *pljènovi*, *sijek* (opsjek, ograda) – *sjèkovi*, *sijer* – *sjèrovi*, *sijev* – *sjèvovi* *sljev* – *sljèvovi*, *snijeg* *snjègovi*, *stijeg* – *stjègovi*, *stijenj* – *stjènjevi*, *svijet* – *svjètovi*, *zjev* – *zjèvovi*, *zvijer* – *zvjèrovi*, *žlijeb* – *žljèbovi*, te imenice koje se u dugoj množini izjednačuju s ekavskim oblicima (kratko jat iza glasa *r* pokrivenog jednim suglasnikom): *brijeg* – *brègovi*, *crijep* – *crèpovi*, *krjies* – *krèsovi*, *vrjies* – *vrèsovi*, *ždrjeb* – *ždrèbovi*. Dugo jat u množini (prema tipu *válovi*) imaju riječi: *lijep*, *lijepa* (sve čime se lijepá) – mn. *lijèpovi* (*lèp*, *lèpa* – *lèpovi*), *mlijječ*, *mlijječa* – *mlijječevi* (*mlèč*, *mlèča* – *mlèčevi*), *tijek*, *tijeka* – *tijekovi* (kako je za ovu riječ bilo i u Boranića iako se protivilo njegovu pravilu). Tu valja spomenuti i imenicu *dio*, koja ima dvojak akcente, npr. gen. jedn. *dijela* i *dijèla*, a u množini *dijèlovi*.

Dubletna su rješenja donesena kod ovih imenica s jatom: *bijes* – *bjēsovi* i *bijesovi* (*bēs* – *bēsovi* i *bésovi*), *lijer* – *ljèrovi* i *lijèrovi*, *lijes* – *ljēsovi* i *lijesovi*, *mijeh* – *mjèhovi* i *mijèhovi* (*mèh* – *mèhovi* i *méhovi*), *rijek* – *rjèkovi* i *rijèkovi*, *trijes* – *trèsovi* i *trijesovi* (*trēs* – *trēsovi* i *trésovi*), *vijek* – *vjèkovi* i *vijèkovi* (*vèk* – *vèkovi* i *vékovi*), *vrjied* (1. čir; 2. pakost) – *vrèdovi* i *vrijèdovi*.

c) Jedna od najvažnijih inovacija u ovom tipu nesumnjivo je akcent *grādová* prema *gradóvā* kod Daničića. Stvar nije nepoznata u dijalektima (isp. Betonung 70), ali do danas nije prihvaćana kao književni akcent, čak je i pokušaj akcentuiranja *rādová*, *mūževā* u prvom izdanju BHŽ (god. 1952, str. 43) suzbijen u drugom izdanju (1954, str. 49 i 50) gdje imamo samo *drugóvā*, *daróvā*, *bjesóvā*, *bregóvā*. Zaključkom Pravopisne komisije odlučeno je, međutim, da se kao pravilan unese u rječnik jedan i drugi akcent, uz napomenu da se Vukov odn. Daničićev akcent kao primarniji i pravilniji stavi na prvo mjesto (tako i svuda

drugdje gdje bude promjena). To je i provedeno, a jednako je dubletiran i akcent dativa (lokativa i instrumentala) množine u obliku npr. *gradòvima* i *gràdovima*, za koju je pojavu već bilo presedana kod Daničića, koji npr. bilježi *dàrovima*, *mùževima*, *zvèrovima*, *cvètovima*. Pitanje koje se time otvara u vezi s prelaženjem akcenta na proklitiku, tj. može li se pored npr. »Il' udara more ò *bregove*« akcentuirati »ò *bregove*«, jer je po paradigmi *brègovi*, *brègòvā*, *brègovima* ta akcentuacija prešla u tip *rāk* – *rāka* gdje je akc. na proklitici ` , ostavljamo za drugu priliku.

d) Što se tiče kratke množine, to za akcent njezina nominativa nema nikakve sumnje, on uvijek odgovara akcentu nominativa jednine, npr. *drùg* – *drùzi*, *vràg* – *vràzi*, *zvùk* – *zvùci* odn. *brìjeg* – *brìjezi* (*brèg* – *brèzi*), *snìjeg* – *snìjezi* (*snèg* – *snèzi*) i sl. Akcent genitiva uvijek je dugouzlazan, kako je to i zabilježeno npr. kod *tràci* – *trákā*, *žàli* – *žālā*, *ždràli* – *ždrālā*, odn. *bìjesi* – *bìjesā* (*bèsi* – *bésā*), *brìjezi* – *brìjègā* (*brèzi* – *brégā*), *stìjezi* – *stìjègā* (*stèzi* – *stégā*), pri čemu valja napomenuti da neke imenice, kao npr. *bìjeg* – *bìjezi* imaju po kratkoj množini samo nominativ, dok su ostali padeži obični jedino po dugoj množini, a ako i dolaze po kratkoj, genitiv je (u rječniku) izostavljen kao neobičan (isp. npr. *vùk*) ili je označen kao rijedak (isp. npr. *znāk*), a često je i čitava kratka množina označena determinantom »poet«, što će reći da su oblici obični samo u pjesničkim tekstovima. U pogledu genitiva valja još dodati da prema akcentima Daničićevih oblika *črvī*, *mrāvī*, *zúbī* i, dakako, *sátī* (po i-deklinaciji) novi pravopisni rječnik donosi *grádī* (prema *grād* – stupanj, stepen) i *hvátī* (prema *hvāt* – mjera), a eventualnost *sātā* (Daničić, zbog *sāhātā*) odn. *sātā* (Rešetar, Betonung 69) uopće ne donosi.

Akcent dativa (lokativa i instrumentala) kratke množine Daničić je bilježio kao npr. *břcima*, *mrāvima* pored *črvima*, *zúbima*, ali je dodao: »*břcima* mesto *břcima* čuo sam od jednoga prijatelja na kojega se govor mogu pouzdati« (Srp. akc. 21). U ARj imamo također kolebanja, pa tako npr. kod *hvāt* nalazimo: »možebiti u dat., instr., loc. pl. *hvátima* (ili *hvâtima*)?«. Rešetar za Dubrovnik bilježi *dānima*, *dārima*, *dūsima*, *kljūnima*, dok za druge svoje dijalekte ima npr. *brāvima*, *prūtima* (pored Daničićevih primjera; isp. Betonung 69, 70), te dodaje da dugosilazne akcente smatra sekundarnima po analogiji na ostale padeže. Iz primjera *bìjesima* (*bèsima*), *brìjezima* (*brèzima*), *snìjezima* (*snèzima*), *sřsima*, *stìjezima* (*stèzima*), *tràcima*, *vràzima*, *vùcima*, *znàcima*, *zvùcima*, *žàlima*, *ždràlima* vidimo, naprotiv, da su se priređivači pravopisnog rječnika odlučili za dugosilaznu akcentuaciju, osim u nekim osobitim slučajevima, kao npr. *dānima* (za Daničićeve primjere *břcima*, *črvima*, *zúbima* nedostaju podaci, jer tih riječi nema u rječniku). – Osebujuan su slučaj riječi *čār* i *čīn*. Prva je u ARj ženskoga roda i uz nju tamo stoji da mijenja akc. samo u gen. mn. *čāri*, što nije tačno, jer taj tip (i-deklinacija) mijenja akcent i u lok. jedn. (*čāri*) i u dat., lok. i instr. mn. (*čārima*). No u ARj navode se primjeri i za muški rod te imenice (»njeki pisci našega vremena uzimaju riječ u muškom rodu«), a to po-

tvrdi i Rječnik Broza i Ivekovića (»u Dubrovčana«) i naša školska gramatika (BHŽ) koja na str. 47. spominje tu imenicu među riječima muškoga roda. Naš pravopisni rječnik prihvata muški rod *čar* – *čara* u značenju *draž* (sa množinom: *čari*, *čara*, *čarima*, *čare*), a ženski rod *čari*, *čari*, *čarima*, *čari*) uzima samo u množini, i to u značenju *čarolija*. Slično i imenica *čin*. U značenju *djelo* muškog je roda i ima kratku množinu s akcentima: *čini*, *činā*, *činima*, *čine* (dakako pored *činovi* . . .), a »kad znači isto što i *čari*, tj. *čarolija*, u ženskom je rodu: *čini*, *čini*, dat. *činima*, ak. *čini*« (isp. Pravopisni rječnik s. v. *čin*).¹

e) Vrijedno je, smatram, kao inovaciju spomenuti i imenicu *pjev* s takvim akcentom (lok. *pjevu*) prema akc. *pjev* s kakvim je ta riječ samo za ijekavski govor (*pjev* nema) zabilježena u Belića (kamo je vjerojatno uzeta iz Benešićeva Hrvatsko-poljskog rječnika, jer je u ARj, BIRj, a pogotovo u Vuka nema). No i sam je Benešić osjećao njezinu dužinu, jer je ima i pođ *pjiev* gdje je opuče na *pjev*. Kako je takvu istu uputu dao i Boranić u svom Pravopisu, bez akcenta doduše, ali s kratkim jatom (za koji se mora u ovom slučaju pretpostaviti samo akc. "), Benešić je ostavio sprijeđa pokazani akcent, pomognut još, po svoj prilici, i akcentom riječi *spjev*, koju, istina, Vuk nema, ali je donosi BIRj (pjesma, pjesna, pjesan; das Gedicht, carmen, poema). Priređivači novog pravopisnog rječnika, poduprti primjerima kao *vjernost*, *vjěstac*, *ravnomyérnost*, *starjéstvo* (je umjesto *ije* u nekim pojedinačnim riječima koje su izvedene od kratke osnove), odlučili su se da zabilježe i *pjev*, jer se s takvim akcentom ta riječ i govori, a tome se nimalo ne protivi akc. *spjev*, nego on prema *pjev* stoji kao i *slöm* prema *löm*, odn. *slët* prema *lët*

f) Akcenatske dublete u ovom tipu ove su: *čir* – *čira* pored *čir* – *čira*, *däh* – *däha* pored *däh* – *däha*, *dio* (*dëo*) – *dijela* (*dëla*) pored *dio* (*dëo*) – *dijela* (*dëla*), *džin* – *džina* pored *džin* – *džina* (u oba značenja: 1. div, zao duh; 2. engl. rakija), *đul* – *đula* pored *đul* – *đula*, *gnjev* – *gnjèva* pored *gnjev* *gnjèva*, *hän* – *hàna* pored *hän* – *hàna*, *slüh* – *slüha* pored *slüh* – *slüha*, *smijeh* (*smëh*) – *smijeha* (*smëha*) pored *smijeh* (*smëh*) – *smijeha* (*smëha*), *šëf* – *šëfa* pored *šëf* – *šëfa*.

Posebnu grupu akcenatskih dubleta tvore riječi koje s istim akcentom dolaze u muškome i u ženskom rodu. To su (iz pravopisne građe): *gläd* – *gläda* i *gläd* – *glädi*, *hrid* – *hrida* i *hrid* – *hridi*, *vlät* – *vläta* i *vlät* – *vläti* i *zvijer* (*zvër*) – *zvijera* (*zvëra*) i *zvijer* (*zvër*) – *zvijeri* (*zvëri*).

Dubletno dolaze i imena grčkih otoka, poimence (iz ovoga akcenatskog tipa): *Dël* i *Dëlos*, *Hij* i *Hios*, *Pär* i *Päros*, *Röd* i *Rödös*, *Säm* i *Sámos*.

¹ Što se tiče akcenta kao npr. *hvätima* ili *hvätima*, i ovdje mi valja upozoriti na Ivšićev (akcentuirani) primjer: Tako mu reče, a starac protirnu ä *drüzima* kaže . . . (Ilij. III, 259). I tu je jasna veza sa i-deklinacijom (stvär, stväri – dat. pl. stvärima), pa mislim da bi o tome trebalo voditi računa pri izradi eventualnog drugog izdanja pravopisnog rječnika.

g) Akcenatske opozicije imamo u ovim slučajevima:

bâh – *bâha* (poricanje) prema *bâh* – *bâha* (ohol čovjek, naduvenko; praska, lupa) odn. *Bâh* – *Bâha* (mitol. *Bâko*);

bêg – *bêga* (ek. za ijek. *bijeg* – *bijega*) prema *bêg* – *bêga* (turski velikaš);

bôr – *bôra* (kem. element; rudnik *Bôr* – *Bôra* nije naveden) prema *bôr* – *bôra* (crnogorično drvo);

brâč – *brâča* (tambura) prema *Brâč* – *Brâča* (otok);

ček – *čeka* (čekalište u lovu) prema *ček* – *čeka* (u bankarstvu) i *ček!* (okrnjeno od *čekāj!*);

drên – *drêna* (franc. jarak) prema *drên* – *drêna* (ek. za lijek *drijen* – *drijena*);

fić – *fića* (fićok, mjera za tekućinu) prema *fić* – *fića* (ptica);

friz – *friza* (u arhitekturi) prema *Friz* – *Friza* (pripadnik germanskog plemena);

gâk – *gâka* (vika) prema *gâk* – *gâka* (ptica);

Gôč – *Gôča* (geogr.) prema *gôč* – *gôča* (bubanj);

gôl – *gôla* (u sportu) prema *gôl* – *gôli* (motka) i *gôl* – *gôla* – *gôlo* (nag, neobučen);

grâd – *grâda* (1. naselje; 2. stupanj, stepen) prema *grâd* – *grâda* (tuća, krupa);

hâk – *hâka* (dah) prema *hâk* – *hâka* (plaća, nagrada);

hâl – *hâla* (dvorana, predsoblje) prema *hâl* – *hâla* (zast., napast, bijeda);

kâo (kâl) – *kâla* (blato) prema *kâo* (veznik);

Kir – *Kira* (ime) prema *kir* (bez akcenta, u primjerima kao *kir Janja*);

křč – *křča* (iskrčena ledina) prema *křč* – *křča* (grč);

lijep – *lijepa* odn. *lêp* – *lêpa* (sve čime se lijepi) prema *lijep* – *lijèpa* – *lijèpo* odn. *lêp* – *lêpa* – *lêpo*;

mâh – *mâha* (čin kad se jedanput mahne) prema *mâh* – *mâha* (mahovina);

mêh – *mêha* (ek. za ijek. *mijeh* – *mijeha*) prema *Mêh* – *Mêha* (ime iz priče);

môl – *môla* (u muzici) prema *môl* – *môla* (kamena obala);

Mûo – *Mûla* (geogr.) prema *mûo* – *mûla* (pokr. kamena obala);

Nin – *Nina* (skrać. za Nedeljne informativne novine) prema *Nin* – *Nina* (geogr.; nije ušlo u rječnik, ali se posredno spominje uz *Ninjanin* i *Ninjānka*);

pôl – *pôla* (južni, sjeverni) prema *pôl* (pola, polovina);

spič – *spiča* (engl. govor) prema *Spič* – *Spiča* (geogr.);

sijek – *sijeka* odn. (*sêk* – *sêka* (opsjek, ograda) prema *sjêk* – *sjêka* odn. *sêk* – *sêka* (brvno, balvan);

sijer – *sijera* (medna rosa po bilju; u rječniku bez značenja) prema *sijer* – *sijèra* – *sijèro* (siv);

sûd – *sûda* (posuda) prema *sûd* – *sûda* (sudište);

svět – svéta (ek. za ijek. *svijet – svijeta*) prema *svět – svéta – svéto* (prid.); ijek. *svijet* (mundus) prema *svjět* (savjet; ek. *svět* nije zabilježeno);

Među akcenatskim opozicijama valja nam ponovno spomenuti množinu imenica *čâr* i *čin*, za koje je sprijeđa pokazano da *čâri – čârâ – čârima – čâre* znači *draži*, a *čâri – čârî – čârima – čâri* ima značenje *čarolije*, odn. da je *čîni – činâ – činima – čîne* isto što i djela, a *čîni – čîni – činima – čîni* isto što i *čâri – čârî*, tj. *čarolije*.

h) Dvije riječi ovoga tipa možemo, konačno, uzeti kao akcenatske homonime, ali u različitim rodovima; to su:

kûč – kûča (vrsta vinove loze) prema *kûč – kûči* (šipka na jarmu);

mļīječ – mļīječa odn. *mlēč – mlēča* (sok nalik na mlijeko, riba, bot. i dr.) prema *mļīječ – mļīječi* odn. *mlēč – mlēči* (mlječika, mlječno jelo).

6. Tip *dvôr – dvóra* (vok. *dvôre*, mn. *dvóri, dvórâ, dvórima*, odn. *dvórovî, dvórovâ, dvórovima*) nema nikakvih inovacija, ali valja napomenuti da pretpostavljeni vok. mn. (Betonung 55) nigdje nije naznačen te je, prema tome, u pogledu toga padeža prihvaćeno Daničićovo gledište (izraženo prešućivanjem toga problema; Srp. akc. 23), a i Rešetar je istakao da takvog akcenta nikad nije čuo u narodu. Isto je tako i s pretpostavljenim akcentom duge množine, za koju Rešetar (ibidem) pored *králjevi, králjēvâ, králjevima* bilježi i *krâljevi, krâljēvâ* odn. *kraljevâ krâljevima* odn. *kraljevima*.

a) Kao akcenatsku dubletu (i inovaciju) valja spomenuti da je, na zahtjev predstavnika ekavaca, u pravopisni rječnik, pored ek. *trēm – tréma* (ijek. *trijem – trijema*) unesena kao isključivo ekavska dubleta *trēm – tréma* (uz nju stoji samo oznaka ek., a ne kao kod drugih sličnih slučajeva ek. i ijek.). Dubletno dolazi i *hâm – háma* pored *hâm – hàma* i nova riječ *jôn – jóna* kcja se bilježi pored *iôn – ióna*.

b) Akcenatske opozicije imamo u ovim slučajevima:

Bêč – Béča (glavni grad Austrije) prema *bêč – bēča* (novac; akc. i *bêč – bēča*);

Brâč – Brâča (otok) prema *brâč – brâča* (tambura);

Drâč – Drâča (grad u Albaniji) prema *drâč – drâča* (korov);

drên – dréna (ek. za ijek. *drījen – drijēna*) prema *drên – drēna* (franc. jarak);

Friz – Friza (pripadnik germanskog plemena) prema *friz – friza* (u arhitekturi);

gâk – gâka (ptica) prema *gâk – gâka* (vika);

kêc – kéca (u kartama) prema *kêc!* (uzvik)

môl – móla (kamena obala) prema *môl – môla* (u muzici), *mũo – múla* (isto što i *môl – móla*) prema *Mũo – Múla* (geogr.);

sûd – súda (sudište) prema *sûd – súda* (posuda).

c) Akcenatski homonim imamo u riječi *Bâč – Báča* (geogr.) prema *bâč – báča* (čuvar stoke u planini); imenice *čījed (cēd)* i *lūč* u muškom

rodu spadaju u ovaj tip (gen. *cijèda* odn. *cèda*, i *lúča*), a u ženskom (gen. *cìjedi*, odn. *cèdi*, *lúci*) mijenjaju se (ovdje se, dakako, misli akcenatski) kao *stvár*.

7. Od triju jednosložnih imenica s nepostojanim *a* (*päs – psä, sän – snä* i *šäv švã*) ušle su u pravopisni rječnik imenice *päs* i *šäv*. Za prvu od njih nema što da se kaže, dok je kod druge inoviran gen. *šáva* (dosad odbijan, isp. u Boranićevu i Belićevu Pravopisu s. v.), i to s akcentom kakav je u našoj školskoj gramatici (BHŽ 46) koja je dopustila taj oblik. U dugoj množini akc. *šãvovi* bez promjene (gen. *šãvõvã*, dat. *šãvovima*), no kod paralelnog oblika zabilježeni akc. *švõvi* ne mora biti pravilan, jer bi prema *snõvi* valjalo da stoji *švõvi* (ukoliko je taj oblik uopće potreban), gen. dakako *švõvã* kao *snõvã* (od *švõvi* bi bilo *švõvã*).

8. Među jednosložnim imenicama muškoga roda našlo ih se četiri-pet s vokalnim završetkom, o kakvima još nije bilo govora ni u kojem priručniku. To su: *gnû* (u Zoološkoj terminologiji, Beograd 1932, zabilježen je akc. *gnû*, no slog je u nom. sasvim sigurno dug), gen. *gnûa* (vrsta goveda), *kê*, gen. *kêa* (biljarski štap), *ski*, gen. *skija* (skijaški sport) i *šči*, gen. *ščija* (vrsta juhe). Ima ih, dakako, još, npr. *grô* (većina), pa vlastita imena kao *Spã*, *Šô* i završni dijelovi istočnjačkih imena, npr. *Ču-Dê*, *U-Nû* itd., no kako te riječi nisu ušle u pravopisni rječnik, ne možemo o njima govoriti (u ovom članku). Uz spomenute imenice *gnû* i *kê* stavljena je i množina s akcentom *gnûovi*, *kêovi*, gen. *gnûõvã*, *kêõvã*, po čemu se vidi da ih akcenatski možemo sasvim lijepo uvrstiti u naš jednosložni tip *bõg*, gen. *bõga*, mn. *bõgovi*, gen. *bõgõvã*, samo valja napomenuti da bi onda trebalo zabilježiti i lok. jedn. imenici *kê*, koji bi morao biti *kêu* nasuprot dativu *kêu* kao što imamo lok. npr. *brõdu* prema dat. *brõdu*.

Imenica *Rã*, koja je zabilježena kao drugi dio vlastitog imena *Amon Rã*, gen. *Amona Rã* i tako označena kao indeklinabilna, po svoj će prilici biti jednaka tipu *gnû – gnûa*, jer je *a* u nominativu dugo (u rječniku je, dakle, zabilježeno nepravilno), kako se može vidjeti u različitim priručnicima (isp. u Hrvatskoj enciklopediji, u Larousseu, u Brockhausu), gdje se piše *Rã* i *Rê*, a negdje čak i *Raa*.

JEDNOSLOŽNE IMENICE ŽENSKOGA RODA

Imenice *a*-deklinacije

Tip *knã – knê*. Iako je Vuk tu riječ imao u svom rječniku, Daničić se na nju nije osvrtao. Rešetar je spominje (Betonung 87), ali samo u nominativu, no kako navodi i dubrovačku frazu *vozi odã tmê*, lako je rekonstruirati gen. *knê*, kako je naznačen u našem rječniku. ARj joj, osim nom. jedn., ne bilježi akcenata (iako donosi primjere u različitim padežima), a isto tako ni Abdulah Škaljić (Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine), pa nam se za dalje akcente

valja poslužiti dijalektizmom *ckä* (daska) za koju riječ u ARj, pored gen. *ckê*, imamo i instr. *ckôm*, prema kojem je *knôm* u našem rječniku (gen. mn. *cākā* za riječ *knä* praktično ne dolazi u obzir), dakle: *knä*, gen. *knê*, dat. *knî*, ak. *knü*, vok. *knö*, lok. *knî*, instr. *knôm*. (Koliko je meni poznato, u ARj dolazi još samo jedna jednosložna imenica a-deklinacije, i to *pra*, tj. raspra, parba, tužba, svađa, s primjerima iz velike starine sve do Kašića, no poznato je da i Šenoa na početku Zlatarova zlata piše da je Gregorijanec »proti Zagrepčanom podigao pru«.)

Imenice i-deklinacije

1. Tip *smřt* – *smřti*. Prema Daničiću (što prihvaća i Maretić, a i naša školska gramatika) akcent u ovom tipu ostaje bez promjene. Rešetar, međutim, za lokativ bilježi dubletu: *smřti* i *smřti* (isp. *pri smřti*, *nä smřti* pored *pri smřti*, Betonung 104), ali ne ustraje pri njoj; za gen. mn. ima, međutim, u čitavoj svojoj građi akcent *smřti*, pa je tako prihvaćeno i u našem rječniku (dakle: akc. bez promjene, osim u gen. mn., gdje je *smřti*).

a) Daničić je po ovom tipu imao samo riječi: *měd* (*mjęd*), *pěst* (Rešetar prema govoru u Boki i Dubrovniku ispravlja na *pěst*, što prihvaća i Belić u Pravopisu s. v., pa dakako i ovaj naš rječnik), *smřt* i *střž*. U našem rječniku imamo tri nove takve riječi: *püč* – *püči* (sitna rupica na lišću), *späst* – *spästi* (pokr. pad; ima u Vukovu rječniku) i *vjęšt* – *vjęšti* (vještica, strašilo; isp. »Mlada baci kosti za peč, dok ujedanput iziđu dve stare oklepana vešti, suhe kao aveti i počnu sisati one kosti...« Nar. prip. Usud). Inovacija je i *sjěn* – *sjěni* (»O duše, o mila seni«, Đura Jakšić) koja je po Vuku muškoga roda: *sjěn* – *sjěna* (Kloni se i njegova sjena), no Belić je donosi u ženskom (Pravopis s. v. *sjěn*).

b) Kao akcenatske opozicije odn. homonime možemo u ovom tipu spomenuti:

měd – *mědi* (ek. za ijek. *mjęd* – *mjędi*) prema *měd* *měda* (pčelinji produkt);

püč – *püči* (sitna rupica na lišću) prema *püč* – *püča* (1. bunar; 2. državni udar);

vjęšt – *vjęšti* (vještica, strašilo) prema *vjęšt* – *vjęšta* i *vjęšta* – *vjęšto* *vjęšto* (izvježban i sl.)

2. Tip *kōst* – *kōsti* (lok. *kōsti* [za neživo] i npr. *svüsti* [za živo], instr. *kōsti* i *kōšču*, mn. *kōsti*, gen. *kōsti* i *kōstijü*, dat. *kōstima*) nema inovacija, osim što analogijom na instr. *nöću* (umjesto očekivanog *nöću*), koji je već izdvojio Daničić, imamo *möću* pored *möću* (i, dakako, *möći*).

a) Imenice *bōl* i *čäst*, koje su u ARj (i drugdje) zabilježene po ovom tipu, dakle sa gen. *bōli* odn. *čästi*, u našem su rječniku svrstane u tip *stvâr* – *stvâri*, imaju dakle akc. gen. *bōli*, *čästi*, lok. *bōli*, *čästi*, a tako i mn.: *bōli*, *bōli*, *bōlima* odn. *čästi*, *čästi*, *čästima* (kod *bōl* – *bōli* jasna je analogija muške dublete *bōl* – *bōla*, a na akc. *čäst* – *čästi* mogle su

djelovati imenicu kao *cvâst* – *cvâsti*, *mâst* – *mâsti*, *slâst* – *slâsti*, *strâst* – *strâsti*, *vlâst* – *vlâsti* ili akc. imenice *čest* – *česti* kako se nekad, prema slavenosrpskom jeziku, upotrebljavalo za današnje *čast*; svakako je vrijedno zabilježiti da akc. *časti*, pored *časti*, bilježi i Belić u svom Pravopisu, dok se npr. Benešić, od koga bi se to prije očekivalo, drži Vuka).

b) Prema Daničiću lokativ imenice *kči* – *kčeri* treba, kao za imenicu koja označuje nešto živo, da glasi *kčeri*. Takav akc. prihvaća npr. Maretić (Gram. 151), Belić (Pravopis s. v.) i Stevanović (Gram. 168), no BHŽ na str. 74 i 75 ima *kčeri*, a Budmani u ARj (s. v. *kči*) piše: »sad mislim da bi pravi akc. bio *kčeri*, premda sam i ja (po Daničiću) u svojoj gramatici napisao *kčeri*«. Priređivači Pravopisnog rječnika ostavili su akc. kakav je u Daničića (tj. *kčeri*), jednako kako su kod tipa *stvâr* – *stvâri* imenicu *zvijer* (*zvêr*) ostavili bez oznake lokativa, što znači da su mislili na akc. *zvijeri* (*zvêri*) a ne *zvijèri* (*zvèri*).

c) Kao akcenatsku opoziciju u ovom tipu možemo zabilježiti riječ *gól* – *gòli* (motka; do sada bilježena samo u dijalektološkim djelima) prema *gól* – *gòla* (u sportu) odn. *gól* – *gòla* – *gòlo* (neodjeven, nag), a kao homonim spomenutu već dubletu *ból* – *bòli* prema *ból* – *bòla* (dat. mn. *bólima*, prema *bólima*, dakako pored *bólovima*).

3. Tip *stvâr* – *stvâri* (lok. *stvâri* [za neživo] odn. *zvijeri*, *zvèri* [za živo], mn. *stvâri*, *stvâri*, *stvârima*) nema inovacija, osim što je akc. gen. i dat. mn. (*stvâri*, *stvârima*) o kojem je bilo kolebanja kod Daničića i kod Rešetara protegnut na sve takve imenice, i što su u ovaj tip uvršteno sprijeda navedene imenice *ból* i *čast* (ušle su ovamo i neke druge, npr. *bît* – *bîti*, *drž* – *drž*, *nît* – *nîti* (isp. BHŽ 74) kojima je stariji gen. *bîti*, *drž*, *nîti*, no kako te riječi nisu ušle u pravopisni rječnik, o njima se ovdje ne govori).

a) Dublete u ovom tipu pokazuju tendenciju prelaženja u a-deklinaciju, npr. *čâd* – *čâdi* prema *čâda* – *čâdê*, *vřst* – *vřsti* – prema *vřsta* – *vřstê* (nije ušlo u rječnik), *žêd* – *žêdi* prema *žêda* – *žêdê*, ili dolaze iste riječi kao imenice ženskog i muškog roda, poimence: *čijêd* – *čijedi* (*cêd* – *cêdi*) prema *čijêd* – *čijêda* (*cêd* – *cêda*), *glâd* – *glâdi* prema *glâd* – *glâda*, *hrîd* – *hrîdi* prema *hrîd* – *hrîda*, *lûč* – *lûči* prema *lûč* – *lûča*, *vlât* – *vlâti* prema *vlât* – *vlâta*, *zvijer* – *zvijeri* (*zvêr* – *zvèri*) prema *zvijer* – *zvijera* (*zvêr* – *zvêra*) i druge (npr. *splâv* – *splâvi* prema *splâv* – *splâva*) koje nisu ušle u rječnik.

b) Kao akcenatske opozicije mogu se navesti:

čest – *česti* (dio) prema *čest* – *česta* – *često* (prid.);

čût – *čûti* (osjećaj i sl.) prema *čût!* (šuti!);

mâst – *mâsti* (otopljena slanina i sl.) prema *mâst* – *mâsta* (mošt; nije ušlo u rječnik);

sřč – *sřči* (srž) prema *sřč* – *sřča* (vrsta hrasta).

Pored ovih primjera još dakako i sprijeda spomenuta množina imenica *čâr* i *čîn* (v. str. 91 i 92).

e) Imamo i dva (raznorodna) akcenatska homonima, i to:

kûč – *kûča* (vrsta vinove loze) prema *kûč* – *kûči* (šipka na jarmu);
mliječ – *mliječi* odn. *mlêč* – *mlêči* (mlječika, mlječno jelo) prema
mliječ – *mliječa* odn. *mlêč* – *mlêča* (sok nalik na mlijeko, riba, bot.
i dr.).

JEDNOSLOŽNE IMENICE SREDNJEGA RODA

Od svega triju imenica ovoga reda (*dnò*, *tlò* i *zlò*) ušla je u rječnik samo imenica *tlò*, gen. *tlà* i tako bez promjene akcenta u svim padežima osim gen. mn. *tālā*. Oblik iste imenice *tlê* upućen je na *tlò* kao na bolji oblik, dok varijanta *tli*, gen. *tli* (mn. ž. r.) nije uopće uzeta u obzir. Pri tom valja napomenuti da se danas ni oblik *tlê* ne shvaća kao množina žen. roda, kako bilježe priručnici, pa i Beličev (kod Bakotića, Rečnik, Beograd 1936, čak je muškog roda, valjda zabunom), nego se uzima kao jednina srednjeg roda, kako je također zabilježeno (v. npr. Srbsko-horvatsko-ruskij slovar' I. I. Tolstoja, Moskva 1957).

Uz put napominjem da se u pogledu akcenta za gen. množine imenice *dnò* (koja – kako je napomenuto – nije ušla u rječnik) opaža stanovito kolebanje. Daničić je zabilježio *dānā*, a od njega su preuzeli takav akcent npr. Maretić, Benešić (Gram. 82), pa i ARj, pri čemu je vrijedno napomenuti da u Vukovu rječniku oblika za gen. mn. uopće nema. Rešetar je posumnjao u prvotnost takvog akcenta i doveo ga u vezu s tipom *rāk* – *rāka* (gen. mn. *rākā*; kod Rešetara *lāvā*, isp. Betonung 45), a naša školska gramatika (BHŽ 59) bilježi *dānā* jednako kao i *tālā* i *zālā*, što je sasvim ispravno i odgovara sistemu (isp. npr. akc. *pāsā*), te će o tome valjati povesti računa kad jednom bude donesena odluka da se izda potpun pravopisno-akcentološki rječnik.

JEDNOSLOŽNI PRIDJEVI

1. *pūn* – *pūna* – *pūno*. Ovaj pridjevski tip, koji je Daničić bilježio samo s takvom akcentuacijom, ušao je u rječnik sa vrlo važnom inovacijom: pored akcenta za ženski rod *pūna* dodano je i *pūna*, što dakako vrijedi i za srednji rod, tj. *pūno* i *pūno*. Ženski rod s akcentom kao *pūna* bilježio je Rešetar za Dubrovnik (Betonung 117), a srednji (*pūno*), koji se u Dubrovniku po pravilu akcentuira *pūno* (kao i kod dugih *svêt* – *svéta* – *svêto*), dolazi analogijom (kao i kod dugih *svêto*). U rječniku su, na žalost, pridjevi u pogledu akcenata dosta manjkavo obrađeni, pogotovo što su priređivači stali na gladište da je dovoljno istaći samo ženski rod, jer da se pod akcentuacijom ženskog roda razumijeva i akcentuacija srednjeg. No ako npr. Dubrovčanin ad verbum shvati drugu tačku napomena uz rječnik (str. 179) da su riječima s deklinacijom navedeni ostali oblici samo u slučajevima kad je njihov akcent drukčiji, može doći do zaključka da inovacija vrijedi samo za ženski rod, a tako

nije bilo mišljeno. Osim toga, uz pridjev *chlèn* (staklen) stoji samo žen. rod *chlèna* (dakle nema akcenta *chlèna*), a uz *nīšt* (ubog, siromašan), *smjèl* (*smèo*), *vrèo*, *vřo*, *zrèo* imamo sam žen. rod *nīšta* (i srednji *nīšte*), *smjèla* (i srednji *smjèlo*), *vrèla*, *vřla* (i srednji *vřlo*), *zrèla*, što bi opet moglo značiti da akcenata kao npr. *vrèla*, *zrèla* (*vrèlo*, *zrèlo*) ne može biti. Uz pridjev *žuk* (gorak) nema ni ženskog ni srednjeg roda, i jedina je isprika za ovu manjkavost, kao i za sprijeda navedene, pa i za pitanje što je s akcentuacijom u kosim padežima, to, da ovo nije akcentološki rječnik nego pravopisni.

a) Pravopisni nam rječnik ne odgovara ni na pitanje: što je s akcentuacijom određenih oblika. Ako primimo mišljenje priređivača da određeni oblik ima akcent neodređenog oblika muškog roda (dakle *pūnī*, *pūnā*, *pūnō*), nameće se pitanje: što je s akcentima određenih oblika pridjeva *dūg*, *mèk* i *mřk* (prid. *mèk* je ušao u rječnik) kojima Daničić bilježi odr. oblik s akcentima *dūgi* i *dūgi*, *mèki* i *mèki*, *mřki* i *mřki* (prema *stār* je zabilježeno *stāri*).

b) Pitanju akcenta u komparativu također nije posvećeno dovoljno pažnje. Priređivači, strahujući suviše od unošenja riječi koje ne predstavljaju pravopisni problem, izostavili su od predloženog materijala npr. prid. *strōg*, kod kojega nije neiteresantno je li mu komparativ *strōžī* ili *strōžiji*, i prid. *mřk*, kojemu jedni priručnici bilježe komp. *mřči* (ovo je čak i pravopisni problem), a drugi *mřkiji* (Belić je u svom Pravopisu imao i *strōg* i *mřk*). Pa ipak, i tu imamo jednu spomena vrijednu inovaciju: pridjevima *dūg*, *mřk*, *strōg* i *tih* o kojima se u gramatikama govori da tvore komparativ nastavkom *-ji* iako su jednosložni s akc. * (*dūži*, *mřči* pored *mřkiji*, *strōži*, *tīši*), pridružen je i pridjev *žuk* (imao ga je već Boranić, ali se u gramatikama nije spominjao, isp. npr. BHŽ 86) s komparativom *žūči* (pravopisna opozicija prema *žūci* od *žūt*).

c) Akcenatska inovacija je i to što je pridjev *tūst*, koji je do sada bilježen samo s takvim akcentom, u našem rječniku zabilježen i s akcentom *tūst* – *tūsta* – *tūsto*, na koji je već davno upozorio Rešetar (isp. Srp. akc. 213). Dubleta je stavljena i uz Daničićovo *sūšti*, i to s akc. *sūšti*, a i pored psèći ima psèći (isp. kod dvosložnih pridjeva npr. *jāreći* i *jarèći*).

d) Kao akcenatsku opoziciju valja zabilježiti prid. *hrōm* i kem. element *hrōm* (krom), a kao homonime prid. *lāk* (lagan) i imenicu *lāk* (pokost) te prid. *vjēšt* (izvježban) i imenicu *vjēšt*, gen. *vjēšti* (vještica, strašilo).

2. *blāg* – *blāga* – *blāgo*. Ovaj je pridjevski tip ušao u rječnik s akcentuacijom kako ju je postavio Daničić, te prema tome nije uzet u obzir dubrovački (stariji) akcent za srednji rod *blāgo* (ali će on odigrati veliku ulogu kod akcentuacije priloga).

a) I kod ovih nam pridjeva rječnik ostaje dužan odgovara na pitanje: kakav je akcent u određenom obliku. Tu, dođuše, imamo za prid. *svēt* dubletno *svēti* i *svēti*, pa i inovaciju *tūdi* prema Daničićevu *tūdi* od

tūd (Daničićevo *čēstī* pored *čēstī* nije primljeno), no nije problem u tome. Danas je u znanosti već posve jasno da dugosilazni akcenti u neodr. obliku *blāg* i u odr. *blāgī* nisu istoga postanja. Prvi odgovara akcentu kakav je npr. u imenici *grād*, a drugi je akut i u dijalektima glasi *blāgī*. Istina, današnji akcenti neodr. *blāg* i odr. *blāgī* ne razlikuju se u izgovoru, ali je, možda, ipak negdje bilo potrebno naglasiti da se netko npr. nije osvrtao na *blāg* postupak, niti se popravio od *blāgōg* postupka. U Maretićevoj Gramatici (str. 181), koja nam je još uvijek kanon, te stvari nisu izvedene načistac, a ovo je bila dobra prilika da se to učini.

b) U pogledu komparativa ima nekih sitnijih inovacija. Gramatike, kako znamo, propisuju da pridjevi *pūst*, *svēt*, *slān* i *lījen*, iako su jednosložni s dugosilaznim akcentom (a ovi tvore komparativ nastavkom -ji, npr. *blāg* – *blāži*, *čēst* – *čēšći*, *mlād* – *mlādi*) imaju nastavak – iji: *pūstīji*, *svētīji*, *slānīji*, *lījenīji*. Od ova četiri pridjeva prva tri ne predstavljaju u komparativu nikakva problema (iako je Belić imao *slānji*), dok je četvrti primljen dubletno: *lījenīji* i *lījenji* (napominjem da ARj ima samo *lījenīji*, a Belić u svom Pravopisu samo *lījenji*). Od ostalih ovakvih pridjeva koji su ušli u rječnik, a nije im naznačen komparativ, imaju taj oblik s nastavkom -iji još: *cījel* (*cīo*, *cīo*) – *cījelijī*, *cīelijī* (pored *cīeljī*, isp. ARj) i *gnjō* (pored *gnjīl*) – *gnjīlijī*, dok je pridjevu *cījen* (*cēn* – *jeftin*) zabilježen komparativ *cījenīji*, *cīenīji* (pored *cīenjī*, isp. ARj s. v. *cījenan*). Da slika bude potpuna, navodim još nekoliko pridjeva ovoga tipa (iako oni nisu ušli u rječnik) koji uvelike proširuju broj onih koji se spominju u gramatikama. To su: *fin* – *finīji* (Stevanović, Gram. 178, vjerojatno po Daničiću, tvrdi da prid. *fin* ima žen. rod *fina*, a srednji *fino* i da je jedan od rijetkih jednosložnih pridjeva dugoga sloga koji čuva nepromijenjen dugosilazni akcent u sva tri roda, no ARj ima *fin* – *fina*, a i Rešetar je upozorio da je u Dubrovniku *fin* – *fina* – *fino*, isp. Srp. akc. 212), *gōrd* – *gōrdijī*, *kūs* – *kūsijī*, *škūr* – *škūrijī*, *štūr* – *štūrijī*, *vrān* – *vrānīji* i maloprije kao inovacija spomenuti *tūst* – *tūstijī*.

c) Kao akcenatske opozicije mogu se navesti:

bījel – *bījela* – *bījelo* (ek. *bēl* ne nego *bēo*) prema *bjēl* – *bjēla* (vrsta hrasta);

čēst – *čēsta* – *čēsto* prema *čēst* – *čēsti* (dio);

gřk – *gřka* – *gřko* (gorak) prema *Gřk* – *Gřka* (Helen);

līh – *liha* – *liho* (neparan) prema *līh* (pril., jedino, samo);

lījep – *lījēpa* – *lījēpo* odn. *lēp* – *lépa* – *lépo* prema *lījep* – *lījēpa* odn. *lēp* – *lépa* (sve čime se lijepi);

sījer – *sījēra* – *sījēro* (siv) prema *sījer* – *sījēra* (medna rosa po bilju; u rječniku bez značenja);

svēt – *svēta* – *svēto* prema *svēt* – *svēta* (ek. za ijek. *svījet* – *svījeta*).

3. Pridjev *gōl* (*gō*) – *gōla* – *gōlo* sa odr. *gōli* – *gōlā* – *gōlō* nema inovacija, no logičare može začuditi uneseni komparativ *gōlijī*. Takav oblik,

međutim, iako nemoguć u prvotnom značenju, dolazi u prenesenom, npr. dolje je drveće *gòlo*, a gore još *gòlijē*, pa ga bilježi i ARj, a od priručnika npr. Belićev Pravopis (Maretić ga u stavci o mogućnosti komparativa u prenesenom smislu ne spominje, isp. Gram. 183). Pridjev *bôs* – *bòsa* – *bòso* (jedini još s takvim akcentom) predstavlja isti problem, i za nj je zanimljivo može li imati komparativ. ARj toga oblika ne bilježi, a ni Belić, iako donosi pozitiv u neodr. i u odr. obliku. Pitanje rješava Mihajlo Stevanović donoseći u svojoj Gramatici (98) primjer: »Mada *najbosija* i *najgolija*, ona se u ratu protiv ugnjetača pokazala kao najhrabrija vojska na svetu«.

Neka ovdje bude uz put spomenuta akcenatska opozicija *gòl* – *gòla* – *gòlo* (neodjeven, nag) prema *gól* – *gòla* (u sportu) i *gól* – *gòli* (motka).

ZAMJENICE

Jedna od najvažnijih inovacija u novom pravopisnom rječniku je dubletiranje akcenata kao *mène* i *mène*, *mèni* i *mèni*, što – dakako – povlači za sobom i *tèbe* i *tèbe*, *tèbi* i *tèbi*, pa *sèbe* i *sèbe*, *sèbi* i *sèbi*, odn. *njèga* i *njèga*, *njèmu* i *njèmu*. Inovacija zanimljivija utoliko, što je još u posljednjim izdanjima školskih gramatika izričito naglašavano da se u nekim krajevima govore doduše takvi (inovirani) akcenti, ali ih ne valja smatrati književnima.

Inače je kod jednosložnih zamjenica važno još napomenuti da je pored akcenta *njñn* (od *njñhan*, tj. njihov) dopušten i *njin* (očito analogijom na *njen*), koji se općenito govori, ali do sada u priručnicima nije bilježen (isp. npr. u ARj i kod Belića).

BROJEVI

Od jednosložnih deklinabilnih brojeva imamo samo *dvâ* – *dvije* (*dvê*) – *dvâ* i *tri*. O ovom drugom broju nema što novo spomenuti, no za dat. (lok. i instr.) broja *dvâ* valjalo je zauzeti stav između akcenta *dvjèma* i *dvjèma*, kako se oni nalaze u priručnicima (*dvjèma* npr. u BHŽ 101, a *dvèma* u Stevanovića 193 i u Belića, koji opet za ijek. oblik donosi akc. *dvjèma*, ali u zagradi bilježi i *dvijema* bez akcenta). Pravopisni rječnik postavlja ovdje dubletno rješenje, tj. *dvjèma* i *dvjèma* odn. *dvèma* i *dvèma*, bez obzira što bi u ijek. obliku dugo jat valjalo pisati *dvijema*. Kod broja *dva* Pravopisni rječnik rješava i pitanje dativskog oblika muškog odn. srednjeg roda. Dok npr. u BHŽ imamo za sva tri roda *dvjèma*, uz napomenu da se za muški i srednji rod upotrebljava i *dvàma*, Stevanović i Belić imaju samo *dvàma* za ta dva roda. Pravopisni rječnik izjašnjuje se za oblik *dvama* i napušta *dvjema* za muški i srednji rod, a u pogledu akcenta pribjegava i ovdje dubleti: *dvàma* i *dvàma*.

Broj *stô*, koji takav akcent ima očito analogijom na brojeve *dvâ*, *tri*, *pêt*, *šêst*, a koji se gdjegdje govori i u starijem obliku *stô* (isp. Betonung 152 i 153, a v. i kod Stevanovića u Gramatici na str. 76 u stihu: »ûdâljen dâná stô), usvojen je samo s dugosilaznim akcentom i na taj način, dakako, stavljen u opoziciju prema riječi *stô* koja se govori i *stôl*.

AKCENTI NA PROKLITIKAMA

a) Preostaje još da se nešto kaže i o prelaženju akcenata na proklitike. Kako školske gramatike to pitanje rješavaju polovično, navodeći (npr. BHŽ 18) samo da akcenti $\acute{}$ i $\hat{}$ prelaze kao $\acute{}$ ili kao $\hat{}$, a ne dajući uputa kada kao jedan a kada kao drugi, smatram za potrebno da ovdje iznesem te upute, jer se u ovom članku radi o jednosložnim riječima koje akcent moraju prenositi.

Stvar je mnogo jednostavnija nego se obično misli. Ako je na riječi iskonski silazni akcent (kratki ili dugi, tj. $\acute{}$ ili $\hat{}$), akcent »od pamtivijeka«, kako veli Maretić (Gram. 110), prijedlog ispred riječi s takvim akcentom dobiva akc. $\acute{}$. Iskonski su pak silazni akcenti (kratki i dugi) među jednosložnim imenicama u tipovima *bôg* – *bôga* (*zâ boga*, *nâ léd*, *îspod broda*) i *grâd* – *grâda* (*û grâd*, *îz grâda*, *îzvan grâda*, *ôkolo grâda*, *û gradove*) od muških, a od ženskih u tipovima *kôst* – *kôsti* (*nâ kôst*, *bêz kosti*) i *stvâr* – *stvâri* (*nâ stvâr*, *bêz riječi* odn. *bêz rêči*). Sve ostale jednosložne imenice imaju akc. $\acute{}$ i $\hat{}$ novijeg (akutskog) postanja i prenose na proklitiku akc. $\hat{}$. Takav, noviji, akcent imaju tipovi: *râk* – *râka* (*û rat*, *bêz brata*, *îsprêd Rûsâ*), *rôb* – *rôba* (ovdje samo akuzativ kod neživih, jer ostali padeži nemaju uvjeta za prenošenje; eventualno još nominativ ako je pred njim veznik: *zâ groš*, *i pop*), *stôl* – *stôla* (i ovdje samo akuzativ neživih: *nâ stôl*), *dvôr* – *dvôra* (samo akuzativ neživih: *û dvôr*, a kod živih eventualno npr. *nâ krâlj*). Čini mi se, međutim, da iz tipa *râk* – *râka* valja izdvojiti imenicu *přst*, barem u njezinoj množini, jer u rječniku imamo priloški izraz: (*brôjiti*) *nâprste* (što je pored toga štampano kao razlika: *pâzi im nâprste*, to je pogreška, mora biti *nâ prste*). Akc. $\acute{}$ na proklitici dolazi očito odatle, što ta imenica u množini ima akcentuaciju: *přsti*, gen. *přsti* ili *přstijû*, dat. *přstima*, ak. *přste*, svrstava se, dakle, u i-deklinaciju (kojoj je u starini i pripadala), kao npr. od imenica muškoga roda još i *gôst* sa množinom *gôsti*, gen. *gôsti* ili *gôstijû*, dat. *gôstima*, ak. *gôste*. Pa kako je kod *gôst* s proklitikom akc. $\hat{}$ *goste*, tako je i od *prste*. To se moglo provesti i kod drugog priloškog izraza *ûprste*, ali je tamo, kao običnije, ostavljeno *ûprste*, jer i tako može biti prema akcentu jednine po tipu *râk* (isp. npr. staviti prsten *nâ prst*).

Akc. $\hat{}$ prenose na proklitiku, dalje, imenice tipa *pâs* (*û san*, *zâ psa*, *îzâ sna*) i njima srodne imenice srednjeg roda *dnô*, *tlô* i *zlô* (*bêz dna*, *nâ tlo*, *û zlo*), te – konačno – imenice i-deklinacije tipa *smřt* – *smřti* (*nâ smrt*, *ôd smrti*). Valja ipak istaknuti da se u južnim krajevima govori

npr. *nā stō(l)* odn. *ū dvōr*, kako je to propisivao i Daničić (*zā nōž, mīmo dvōr*, Srp. akc. 57), no to su analoški akcenti i prema sprijeda postavljenom pravilu nemaju opravdanja (tu su akuti: *stōl, nōž, dvōr*).

b) Kod pridjeva je u pogledu prelaženja akcenta na proklitiku Martić postavio pravilo da prenose akc. $\grave{}$ bez obzira radi li se o neodređenom ili o određenom obliku: *òd mila, ì trećū, òd sūhōga* itd. (Gram. 180, 181), ali mu nije bilo jasno zašto je onda *dōgūsta, nākrīvo* i sl. U ovom je članku, međutim, već bilo spomena o tom pitanju. Kod pridjeva *blāg* istaknuta je razlika ovoga akcenta prema akcentu *blāgi* koji u dijalektima glasi *blāgi* (neodr. *blāg* nema ni u jednom dijalektu). I ovdje, dakle, valja postaviti isto pravilo kao i kod imenica npr. *grād* prema *dvōr (dvōr)*, dakle – kako je već rečeno – *nā blāg* postupak prema *òd blāgōg* postupka. Tako je onda jasno zašto govorimo npr. *nā mlādu* je (rana pa će lako zarasti) ili Oj nevoljo, nigdje te *nē bilo* (participi su također pridjevi), a jasno je i *dōgūsta* i *nākrīvo*, jer se svuda radi o neodređenom pridjevu koji ima iskonski silazni akcent (ne smije nas u primjeru *nē bilo, nā mlādu* i sl. smetati što danas srednji rod pridjeva ima akc. $\acute{}$ bilo, mlādo; nekada je i on glasio *bilo, mlādo*, kako je sprijeda pokazano za prid. *blāg* kojemu je srednji rod glasio, a i danas glasi u dijalektima, *blāgo*). Postavivši, dakle, pravilo da neodređeni pridjevi s akc. $\acute{}$ prenose na proklitiku akc. $\grave{}$, a određeni s istim akcentom (ali akutskog postanja) akc. $\acute{}$, moramo se zapitati: je li tako i kod tipa *pūn – pūna – pūno* (kratki akcenti!). Mislim da jest, jer dubrovačka analogija *pūn – pūna – pūno* postavljena prema dugim (dubrovačkim) akcentima *blāg – blāga – blāgo* vrlo jasno upućuje na to. Samo su, čini se, kod pridjeva s kratkim akcentima preteгли akutski oblici, pa imamo npr. složenice *nēpun, nēčist* prema *nēblāg, nēdrāg*. Ali kod priloga *nūnovo, iznova* lijepo vidimo starije iskonske akcente koji su prešli na proklitiku kao $\acute{}$ (jednako kao kod *dōgūsta nākrīvo*), no jakost akutskih kratkih akcenata očita je iz primjera kao *dōmalo, pōmalo, zāista, zādugo* itd. Uviđajući ovu situaciju, a vodeći računa o tom da je naš Pravo-pis u mnogim jasnijim stvarima probleme rješavao dubletno, mislim da neću pogriješiti ako za neodr. oblik pridjeva tipa *pūn* predložim npr. platio sam tri tisuće *zā nov* ili *zā nov* šesir prema odr. *zā novī* svoj šesir platio sam tri tisuće.

Za prid. *gōl* znam iz dijalekata da glasi *gōl* (prema tome *nā gōl* vrat kao i *nā gōli* vrat; za prid. *bōs*, naprotiv, nemam takvih podataka), dok za prid. *zāo* imamo u rječniku *ū zāo čas* pored *ū zli čas*, a i stari je Zmaj nekada davno napisao: »Ako se nešto nespretno kazlo – Ne primi *zā zlo*«.

c) Zamjenice, u konkretnom slučaju lične (*jā, tī, ōn, mī, vī*), imaju u nom. jedn. akutske karakteristike (u dijalektima glase *jā, tī, ōn, mī, vī*) i prenose u tom padežu akc. $\acute{}$: *ì jā, ì tī, ì ōn, nā mī, nī vī*. Isti je akcent na proklitici i ispred inoviranih oblika *mēne – mēni, tēbe – tēbi, sēbe – sēbi, njēga – njēmu*, dakle npr. *zā mene, pō meni, òd tebe, pō tebi, premā tebi, ū sebe, pri sebi, kōd njega, nū njemu* (kod starijih obli-

ka kao *mène, tèbi, njèga* i sl. nema, dakako, prenošenja; prema tome je dobro i *zà mene* pored *za mène, òd tebe* pored *od tèbe* i sl.). Oblici *nàs, vàs* također su akutski (isp. u dijalektima *nàs, vàs*), pa imamo *òd nàs, zà vàs*, a tako je i kod oblika *nàma* i *vàma*, npr. *pò nama, prèd vama*. Akutski su i oblici gen. *njè*, dat. lok. *njòj*, instr. *njim* i *njom* (dijal. *njè, njòj, njim, njòm*), s proklitikom, dakle, npr. *òd njè, pò njòj, prèd njim, zà njòm*, a tako i pluralski oblik *njìma* – *pò njìma, premà njìma*. Oblici ak. jedn. *njû* i gen. ak. mn. *njih* nemaju u dijalektima akutskih potvrda *njû, njih*, a što i oni dolaze s proklitikama u obliku *zà njû, prèdà njû* odn. *òd njih* i sl., može se smatrati analogijom.

Akcent instrumentalâ zamjenice *jâ*, koji glasi *mnòm*, ima iskonske silazne karakteristike (u dijalektima nema *mnòm*) i prenosi na proklitiku akc. $\acute{}$: *zà mnòm, prèda mnòm*. To isto vrijedi i za oblike *tòbòm, sòbòm* (što je akcenatski isto što i *zà mnòm*) od kojih imamo *zà tobòm, prèd sobòm* (kao *prèda mnòm*).

Posebno su pitanje akcenti na prijedlozima ispred zamjeničkih enklitika. Tu je u prvom redu akuzativno *nj* ispred kojega prijedlog dobiva akc. $\acute{}$: *nâ nj, û nj, zâ nj*. Ako je prijedlog dvosložan, imamo npr. *kròzâ nj, prèdâ nj*. Ispred enklitičnih oblika *me, te* i *se* jednosložni prijedlog ima akc. $\acute{}$: *zá me, zá te, zá se*, a dvosložni (jednako kao i kod *prèdâ nj*) glasi npr. *mèdû se, prèdâ me, nâdâ te, ûzâ me* i slično (valja razlikovati dužine u primjerima kao *prèdâ me* i *prèda mnòm*; u prvom slučaju imamo *a* dugo prema dužini u primjerima kao *zâ nj* odn. *zá me*, a u drugom kratko prema kratkoći prijedloga *za, sa* i sl. u primjerima kao *zâ mnòm, sâ mnòm*).

Ovdje valja spomenuti i akcentuaciju priloga *napóse* koji je dosada većinom bilježen tako, ali ga pravopisni rječnik donosi i kao *nâpóse*, kako se »govori po Hrvatskoj« (isp. ARj), očito analogijom na *ûzâ se, mèdû se* i sl. Tako i prilozi od trosložnih prefiksa i zamjeničke enklitike: *nâpremāse* (prema sebi, pred sebe, preko puta) i *ûpremā se* (jedan prema drugome).

Da ne zaboravimo na inovaciju *njin* (pored *njin*), treba navesti da će ispred nje proklitika dobiti akc. $\acute{}$, npr. *kòd njìnè kùćè*, jednako kao npr. ispred zamjenice *njen* (*kòd njenè kùćè*) odnosno kao kod svih posesivnih zamjenica (naravno gdje za prelaženje ima uvjeta).

d) Brojevi *dvâ* (*dvije, dvê*) i *tri* (jednosložni promjenljivi) koji ulaze u ovo razmatranje, imaju, kao i svi glavni brojevi (koji imaju uvjeta), na proklitici akc. $\acute{}$: *û dvâ sata, zâ dvije* odn. *zâ dvè pàre, û tri skùpine, pedèsèt ì dvâ, sedamdèsèt ì tri*. A kad smo već spomenuli (indeklinabilni) broj *stò* i odbili akc. *stò*, valja nam napomenuti da Benešić u značenju *postotak, procent* ima *pòsto*, a Belić *òtstò*, dakle prvi prema *stò*, a drugi prema *stò*. Pravopisni rječnik, usvojivši akc. *stò*, rješava i to pitanje bilježeci dužinu: *òdstò* i *pòstò*. Kod novousvojenih oblika kao *četiristò, dèvetstò* svuda je također bilježena ta dužina (*šèststò, sèdamstò, òsamstò*), samo su kod broja *pèststò* ostavljena dva akcenta (očito slučajno!).

Izneseni pregled akcenatskih inovacija u jednosložnim promjenljivim riječima daje nam, prema svemu, mogućnost da postavimo ove zaključke:

1. Daničićeva akcentuacija je stvarno ostala kao kanon, a unesene inovacije uzakonuju stanje koje nesumnjivo postoji i po objavljenim priručnicima i po novoštokavskom terenu;

2. Ni jedna inovacija ne odstupa od četveroakcenatskog novoštokavskog sistema, nego ga često nadopunjuje i – što je još važnije – daje mogućnosti da se u govorenom jeziku izbjegne dosadanja krutost koja je mnogo puta odudarala od akcenata koji se obično govore, a bili su potiskivani samo zato što ih nije bilo u Daničića;

3. Inovacije nastoje riješiti problematiku akcentuacije u stranim riječima i uvrstiti ih u naše tipove, iz čega se vidi da i u trećoj fazi masovnog ulaženja tuđica u naš jezik, u modernom internacionalizmu, naša akcentuacija apsorbira tuđice na isti način kako ih je apsorbirala u prve dvije faze, u kristijanizaciji i u islamizaciji.

Pravopisna komisija izvršila je i svojim ovako shvaćenim rječnikom jedan zamašit posao, a on će se pokazati još zamašitijim, kad na ovakav način budu prikazane i dvosložne i trosložne i ostale riječi. Šteta je samo što pravopisnim rječnikom nisu obuhvaćene sve riječi našega jezika nego samo one koje na bilo koji način predstavljaju neki pravopisni problem. Ovako valja, nesumnjivo što prije, pomišljati na specijalni akcentološki priručnik, »jer ne na rad brzo sili vrijeme« (I. Mažuranić). Radio, televizija i film, gramofonske ploče s tekstovima iz pisaca, pa u najnovije vrijeme i »govorene novine«, da ne spominjemo razmahani naš javni život, sve to upućuje lingvistima nove zadatke više u pogledu ortoepije nego ortografije.